

is al spoedig gebleken, dat de eeredienst der rede, tegenover de Roomsche Kerk optredende, eene vrijheid verkondigde, die zij, aan het roer gekomen, tegenover den godsdienst der Christenen niet in het allerm minst eerbiedigde. Beschaving en onverschilligheid voor den godsdienst, die twee kweekplanten van het Frankrijk der 18e eeuw, hebben noch de verdraagzaamheid, noch op geestelijk gebied het gelijk recht van allen voortgebracht. De humanisten onzer dagen vervolgen niet meer openlijk. Bedenkt men echter, dat hunne richting er naar streeft, van overheidswege bij uitsluiting datgene te steunen, wat of zich met geene godsdienstige belijdenis inlaat, of, zoo dat niet wel mogelijk is, dan toch zich op den grootst mogelijken afstand van eene zoogenaamde „positieve” en „exclusieve” geloofsbelijdenis houdt, dan zal men inzien dat ook de hedendaagsche humanisten het van overheidswege begunstigen en propageeren van eigen levensbeschouwing boven elke andere gansch niet verwerpelijk achten. Het is hun, bij al hun liefde voor verdraagzaamheid, niet om die verdraagzaamheid zelve te doen, maar om de overwinning hunner inzichten. Vandaar dat nog geen vijftig jaren geleden, onder het oog en met medewerking van de lofzangers der verdraagzaamheid, in ons om zijne vrijheidsliefde zoo dikwerf geprezen land, eene geloofsvervolgung heeft kunnen plaats vinden, die menig burger er toe gebracht heeft zijn vaderland te ontvluchten; dat in het vrije en vrijheidlievende Zwitserland eene van gouvernementswege onderhouden staatskerk bestaat, waarvan elk Protestant lid moet zijn; dat daar nog in 1829 de voortreffelijke Vinet, alleen wegens zijne bestrijding van het recht der overheid om den openbaren eeredienst te regelen, strafrechtelijk vervolgd is; en dat, om niet meer te noemen, tal van personen, niettegenstaande zij de scheiding van kerk en staat zeggen voor te staan, toch de beginselen van den zooeven genoemden denker, krachtens welke deze de vrije kerken verdedigt en elke officieele begunstiging eener kerk bestrijdt, als onpraktisch en utopisch ter zijde leggen.

Evenmin als de humanisten, hebben in den regel de Protestanten in beginsel de staatsrechtelijke gelijkheid op geestelijk gebied voorgestaan. Wel is waar verwierp de Hervorming het gezag der Kerk als uitwendig gezag, en leerde zij dat de verzoening en heiligung van den mensch en zijne vereeniging met Jezus Christus, het hoofd der gemeente, een inwendig proces is, niet afhankelijk van de